

INVENTARISATIE PIJPMERKEN IN 1850

door J. van der Meulen

Een twintigtal jaren na de wettelijke regeling aangaande het zetten van merken op pijpen, gepubliceerd in het Staatsblad (no. 47) van 25 december 1818 (1), ontstaan regelmatig onenigheden over het merkenrecht. Dit wordt enerzijds veroorzaakt door de onbekendheid van plaatselijke bestuurders met de bepalingen, anderzijds is de jurisprudentie (rechtsopvatting) niet in overeenstemming met de wetgeving. Deze gang van zaken is een doorlopende bron van ergernis voor de Commissarissen van de Pijpenhandel en Pijpenfabrieken te Gouda. Zij bestoken de hogere overheden met klachten en requesten, waarbij ze aandringen op beschermende maatregelen. Uiteindelijk resulteert dit in een hernieuwde publikatie van de genomen besluiten in het Provinciaalblad van 4 maart 1850 (no. 27).

Evenals in 1818 gaat dit gepaard met een algehele inventarisatie van pijpmerken. Tevens wordt de toestand van de nijverheid onderzocht. Deze momentopname geeft een duidelijk beeld van de kleipijpenindustrie in het midden van de vorige eeuw.

Naamlijst van de pijpenfabrikanten en hun merken te Gouda (2):

<i>Merk</i>	<i>Eigenaar</i>	<i>Merk</i>	<i>Eigenaar</i>
AB gekr.	F.Zwartjes	GB gekr.	W.Wagenaar
A ^B C	G.Houtam	G ^M I	J.de Gidts
AE gekr.	J.v.d.Klein Az	GN gekr.	A.Sparnaaij
AM gekr.	wed.J.de Mol	HE gekr.	G. van Gent
A ^v B	wed.A.van der Want	HL gekr.	T.Binnendijk
B gekr.	N.van Blokland	HP gekr.	J.Versaal
B ^o W	M.Boot	IB	wed.C.Zieleman
BS	C.Verkerk	I ^D M	wed.J.de Mol
B ^v B	W.J.v.d.Burg	IKS	S.Sparnaaij
B ^v M	G.van Gent	I ^w I	J.van Zutphen
B _w B	T.Goedewagen	KB gekr.	W.van Hork
CK	P.van der Klein	L gekr.	P.van der Want Gz.
D gekr.	G.van Leeuwen	LK	J.van Gent
DK gekr.	wed.J.IJpelaar	M gekr.	P.J.van der Want
DS gekr.	F.Booij	MG gekr.	J.Sparnaaij
E gekr.	wed.P.van der Want	MK gekr.	J.Boeren
EP gekr.	A.Snelleman	P ^I B	G.Belonje
ES gekr.	P.Goedewagen	PS gekr.	J.v.d.Klein Pz.
F ^w S	M.Heerkens	RT	G.Glas
G gekr.	F.S.Sparnaaij	S gekr.	wed.J.de Jong
S ^u L	J.van Gent Gz.	WL gekr.	H.van der Pool
TD	J.de Loos	WP gekr.	H.Zwartjes
TM gekr.	P.Wout	WS gekr.	P.van der Want Gz.
TS gekr.	H.van Rijst	WT gekr.	M.van Zutphen
W gekr.	P.G.van der Want		

<i>Merk</i>	<i>Eigenaar</i>	<i>Merk</i>	<i>Eigenaar</i>
gekr.2	J.van Baalen	gekr.59	J.Sparnaaij
gekr.12	wed.P.Sibbes	gekr.64	Pieter Boot
gekr.13	J&W.de Sitter	gekr.65	A.van Duin
gekr.16	G.C.van der Want	gekr.66	wed.P.Sibbes
gekr.25	J.van der Burg	gekr.67	M.de Waal
gekr.26	H.van der Maas	gekr.68	S.Boot
gekr.27	J.de Gidts	gekr.69	S.van Rijk
gekr.28	J.de Waal	gekr.72	A.Sparnaaij
gekr.30	T.Kruisheer	gekr.73	J.van Bovene
gekr.33	G.Belonje	gekr.75	A.J.van IJsendoorn
gekr.34	A.van IJsendoorn	gekr.76	J.Kruisheer
gekr.36	J.Steenland	gekr.79	G.van Willigen
gekr.37	A.van IJsendoorn	gekr.81	W.M.Weijman
gekr.38	T.Goedewagen	gekr.82	J.van Velzen
gekr.39	wed.A.van Straaten	gekr.83	wed.J.Kruisheer
gekr.43	wed.J.Stolwijk	gekr.84	wed.G.v.d.Zwalm
gekr.46	G.van Leeuwen	gekr.86	F.Valke
gekr.51	G.Prince	gekr.87	A.van der Want
gekr.52	P.Zandijk	gekr.89	J.van Gent Gz.
gekr.53	H.van Zutphen	gekr.90	G.C.van der Want
gekr.54	J.M.van der Want	gekr.93	E.van Gent
gekr.55	J.van Zutphen	gekr.94	G.Houtam
gekr.58	J.Steenland	gekr.96	J.M.van der Want
anker gekr.	J.Revet	dubbel anker	P.Zandijk
Bachus op 't vat	P.de Jong	bok	M.Boot jr.
bot	J.Prince	burg	C.Weijman Blom
koning David	P.Wout	fortuin	J.van Baalen
Goudsche toren	wed.M.Zwartjes	haantje	D.van der Want
harp	P.G.van der Want	Hollandsche tuin	wed.F.C.Kruisheer
kaars	C.Carlier	koordedanser	H.van Duin
krijgsman	P.van Essen	dubbel kruis	H.van der Maas
lam onder de boom	G.Prince	Leidsche wapen	wed.J.v.d.Zwalm
lelie	wed.G.van der Want	melkmeid	J.Prince
molen	F.S.Sparnaaij	ooijevaar	P.de Jong
springend paard	W.M.Weijman	scheepje	wed.M.Zwartjes
speelman	wed.G.van der Want	trompetter	M.van Zutphen
sittende vos	H.Begeer	wapen van Batavia	D.van der Want
wapen van Gelderland	P.Goedewagen	wijnton	Dirk Benjamin Smit
zwijn	H.Zwartjes		

In totaal zijn er 425 mannen, 498 vrouwen en 95 kinderen werkzaam in de nijverheid.

De hierna volgende fabrieken zijn gesloten door het overlijden van de eigenaar (aangegeven met +), door verandering van beroep (\$) of door te gering rendement (-).

<i>Merk</i>	<i>Eigenaar</i>	<i>Merk</i>	<i>Eigenaar</i>
AP	W.v.Ham §	K	wed.Brem -
A ^V D	D.Wissius +	K ^I P	wed.de Mol +
A ^V N	Blokland +	LB gekr.	wed.de Bruijn -
A ^V S	T.Boot -	LS	P.de Vogel +
DA	A.Bruinings +	L ^V D	Nieuwenhuizen §
DP	J.Suton -	M ^V V	Proefhamer +
F ^A G	J.van Rijst -	MW	P.Ruimslot +
G ^D H	M.Heerkens §	P ^L K	J.Snel +
G ^V K	J.Wildenburg +	PT	P.de Vogel +
G ^V S	K.Koers +	P ^V A	H.Kramer +
HB	G.de Ronde +	PV	G.de Peer +
HW	B.Wout +	P ^V H	G.v.d.Helm +
I ^A B	E.van Zutphen +	P ^V S	H.Spit +
I ^A N	J.Hageman +	S ^W A	J.van Duren +
I ^D B	J.Botterop §	S ^W H	C.v.d.Valk +
I ^D G	C.v.d.Palm +	V	B.v.d.Heijden +
I ^H P	J.Woerlee +	VB	N.van Gorselen +
I ^V B	F.Booy -	VH gekr.	B.de Jong -
gekr.4	Batenburg +	gekr.41	J.Lens +
gekr.5	J.Scholten +	gekr.42	L.de Graaf +
gekr.6	T.Pelt -	gekr.44	A.Nobel +
gekr.14	wed.Schriek -	gekr.49	W.Blom -
gekr.15	J.den Raad +	gekr.47	H.Wijs +
gekr.17	D.Smit +	gekr.48	J.Snel +
gekr.19	H.Hunk +	gekr.64	P.Boot +
gekr.21	J.Hageman +	gekr.74	wed.F.v.d.Kist +
gekr.24	V.Simmers +	gekr.77	P.den Blanken +
gekr.29	D.v.d.Valk +	gekr.78	M.Boot +
wapen van Zutphen	A.Herbes +	wapen van Overijssel	W.Monk +
twee klaverbladen	J.Bloed +	ijsslede	H.Herbes +
turfmand	H.Borst +	twee duiven	C.Oudshoorn +
kraan	H.Begeer +	muil	C.Belonje §
duifje	H.Rudolf -	kandelaar	W.Lunenburg +
drie leliën	W.v.d.Sloot §	meermin	H.Spanenburg §
drie ruiten	G.v.d.Dus +	schaatsenrijder	G.de Ronde +
visscher	wed.H.Sparnaaij +	wapen van Amsterdam	D.v.d.Wolf +

In Gorkum en Schoonhoven wordt het pijpenmakersambacht niet meer uitgeoefend. Zij antwoordden op het verzoek om opgave te doen van bestaande pijpenmakerijen het volgende (2):

Gorkum: Het juiste tijdstip waarop de pijpenfabrieken hun poorten sloten, is niet bekend. In 1843 waren zij reeds verdwenen, zoals blijkt uit een inventarisatie die toen is uitgevoerd. De oorzaak moet volgens het gemeentebestuur gezocht worden in de geringe opbrengst en/of afzet.

Schoonhoven: De in 1819 bestaande fabriek van W. Wilschut is reeds sedert 20 jaar gesloten. De financiële teruggang van de eigenaar is hiervan de vermoedelijke reden.

In Aarlanderveen is het bedrijf van Geurt Jacob Schildt werkzaam. Hij zet de merken: *de melkmeid*, *de ster*, *de gekroonde L*, en *de gekroonde WS*. In totaal werken in de fabriek: 2 mannen (Geurt Jacob Schildt en Dirk Blok), 1 vrouw (zijn vrouw Ermpje Karnbouwer) en 1 kind, waarschijnlijk zijn zoon Paulus, die in de voetsporen van zijn vader zal treden (3).

Over de merken die Geurt met toestemming van het gemeentebestuur op zijn pijpen zet, ontstaat een pittige correspondentie met de gouverneur van Zuid-Holland. Uiteindelijk wordt de burgemeester gedwongen zijn goedkeuring voor het gebruik van de merken in te trekken. In een schrijven van 2 april 1850 deelt hij dit aan Schildt mee (4). Veel hinder heeft deze er niet meer van ondervonden, want op 14 augustus zal hij op 48-jarige leeftijd overlijden.

De andere pijpenmakerijen die in 1819 bestonden, zijn opgeheven, zowel door overlijden als door het vertrek van de eigenaars.

Andere plaatsen waar nog pijpen gemaakt worden, zijn (5): Nederweert, waar Bernard Stalenberg zijn pijpen merkt met *KS*. Maastricht, waar de pijpenmakers Johannes Dehue (merk *I*D*) en Jan Knoedgen (merk *I*K*) actief zijn.

In de opgave ontbreekt 's-Hertogenbosch waar Teunis van Eijk zijn professie uitoefent. De reden is waarschijnlijk, dat ten tijde van de landelijke inventarisatie een intensieve briefwisseling gaande was tussen Gouda en het Ministerie van Binnenlandse Zaken betreffende de merken die Van Eijk gebruikte. Hij had namelijk vergunning gevraagd voor de merken: *de geit onder de boom*, *een groenteboerin*, *een schermmeester*, *de ongekroonde WS*, *een schol* en *de ongekroonde 51*. Aangezien deze merken alleen in naam verschillen van bestaande Goudse merken, wordt geen toestemming verleend om deze te gebruiken (2).

BRONNEN

1. J. van der Meulen, *Pijpenmakers en hun merken in de eerste helft van de 19de eeuw*. PKN nr.30, september 1985
2. Algemeen Rijksarchief Den Haag (A.R.A.). Binnenlandse Zaken 1817-1877 comm. Nijverheid inv.20423, nr.747
3. J. van der Meulen, *De "Gouvenaars" van Alphen aan den Rijn*. Een onderzoek naar tabakspijpenmakers en hun produkten. Repro-Holland bv, Alphen aan den Rijn, 1986
4. Gemeente archief Alphen aan den Rijn. Correspondentie register Aarlanderveen C14, 2 april 1850
5. A.R.A. Den Haag. Binnenlandse Zaken 1817-1877 comm. Nijverheid inv.20423, nr.751